

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

Мукан Наталії Василівни

на дисертацію **Савоша Валентина Олексійовича**

**«ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ
У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»**,

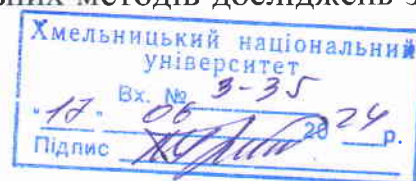
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю

13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дослідження та зв'язок із відповідними програмами, планами, темами. Тенденції розвитку сучасної освіти позначаються масштабністю, динамізмом, інформатизацією та глобалізацією модернізаційних і трансформаційних процесів XXI століття, які охоплюють різні сфери життєдіяльності суспільства. Тенденція розвитку сучасної освіти полягає в тому, щоб гарантувати кожній людині постійний розвиток, удосконалення та творче оновлення протягом усього життя. Важливе значення у цьому контексті відводиться професійному розвитку вчителів, ефективність роботи яких має безпосередній вплив на забезпечення якості освітнього процесу та досягнення визначених результатів навчання.

На початку XXI століття особлива увага прикута до STEM освіти. У цьому контексті теоретичне обґрунтування концепції та розроблення системи професійного розвитку вчителів фізики в умовах неперервної освіти, а також в експериментальна перевірка її ефективності, є актуальною науковою проблемою, що потребує розв'язання. Тому дисертаційне дослідження Савоша Валентина Олексійовича вважаємо своєчасним та доцільним, оскільки, на наше переконання, воно сприяє удосконаленню практики неперервної освіти вчителів фізики та забезпеченню якості їхнього професійного розвитку.

Дисертація виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідницької роботи кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка «Удосконалення змісту, форм і методів фізико-математичної освіти у закладах загальної середньої і вищої освіти: розробка і застосування теоретико-математичних і експериментальних методів досліджень з фізики» (ДР № 0119U002437).

Тема затверджена вченою радою Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (протокол № 4 від 31 жовтня 2018 р.) й узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 2 від 27 березня 2019 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Аналіз змісту дисертації та публікацій Савоша В.О. дає підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених автором результатів. Вивчення джерельної бази (537 найменувань, з них 55 – іноземною мовою), а також практики закладів післядипломної педагогічної освіти уможливило виокремлення суперечностей: посиленими вимогами сучасного суспільства щодо професіоналізму вчителя та реальними можливостями забезпечення його професійного розвитку в системі неперервної освіти; об'єктивною потребою в професійному розвитку вчителів фізики й неопрацьованістю концептуальних засад їхнього професійного розвитку в умовах неперервної освіти; декларуванням у нормативно-правовому вимірі запитів щодо професійного розвитку вчителів та відсутністю спеціально створеної цілісної системи професійного розвитку вчителів фізики в умовах післядипломної педагогічної освіти; перспективами власного професійного розвитку вчителя фізики на основі самонавчання, самовиховання, саморозвитку й несформованістю вміння розвиватися, формулювати нові професійні цілі, проєктувати індивідуальну професійну траєкторію для їх реалізації в системі неперервної освіти через поєднання формальної, інформальної та неформальної освіти.

Науковий апарат, викладений у вступі, дає можливість цілісно уявити авторське бачення розв'язання досліджуваної проблеми, що зумовило використання відповідних теоретичних і практичних методів наукового дослідження.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації забезпечені комплексним аналізом значної кількості джерел; використанням відповідних методологічних підходів до дослідження та комплексу взаємопов'язаних методів з метою розв'язання визначених завдань і досягнення мети дослідження; ефективним впровадженням матеріалів та результатів дослідження у роботу низки закладів післядипломної педагогічної освіти.

Дисертацію підготовлено на належному науковому рівні. Дисертант володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, розміщені в ній таблиці, рисунки та додатки.

Зміст поданих анотацій відображає зміст дисертації та висвітлює її суттєві аспекти й основні положення.

Рівень апробації результатів дослідження є достатнім і підтверджується участю дисертанта у науково-практичних конференціях різного рівня.

Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертаційного дослідження. У дисертаційній роботі *вперше* обґрунтовано концепцію професійного розвитку вчителів фізики в системі неперервної освіти, в основу якої покладено три концепти – методологічний, теоретичний, технологічний; розроблено й експериментально перевірено систему професійного розвитку вчителів фізики в умовах неперервної освіти, що охоплює теоретико-методологічний, змістово-методичний, результативний блоки; виокремлено, обґрунтовано й реалізовано педагогічні умови професійного розвитку вчителів фізики в системі неперервної освіти (стимулювання мотивації вчителів фізики до професійного розвитку в системі неперервної освіти; удосконалення змісту професійного розвитку вчителів фізики в закладі післядипломної педагогічної освіти на засадах діадного базису; побудова індивідуальної траєкторії професійного розвитку вчителів фізики на основі використання кластерів дій (кластера дій із цільовизначення; із цільового (тематичного) поєднання формальної, неформальної, інформальної освіти; із рефлексії із задіянням уміння розвиватися в системі неперервної освіти);

уточнено й конкретизовано поняття «діада», «діадний базис», «система неперервної освіти», «дитячо-юнацька професійна освіта», «освіта дорослих», «професійний розвиток учителів фізики», «готовність учителів фізики до професійного розвитку»;

удосконалено компонентну структуру готовності вчителів фізики до професійного розвитку в системі неперервної освіти (мотиваційно-цільовий, когнітивно-змістовий, процесуально-дієвий компоненти); зміст, форми, методи, засоби, кластери дій професійного розвитку вчителів фізики в системі неперервної освіти;

подальшого розвитку набули ідеї інтеграції в освітньому процесі, реалізації синхронного й асинхронного навчання в системі професійного розвитку вчителів фізики в умовах неперервної освіти.

Значення одержаних результатів для науки і практики. Ретельний та всебічний аналіз наукової праці Савоша В.О. уможливив виокремлення найбільш суттєвих наукових результатів, що мають теоретичне і прикладне значення для педагогічної науки і практики.

Дисертантом з'ясовано ступінь розроблення проблеми дослідження у вітчизняній і зарубіжній літературі, а також уточнено її термінологічний апарат. У роботі подано результати дослідження професійного розвитку учителів фізики в системі неперервної освіти з огляду на засобово орієнтовані складники. Визначено компоненти, критерії, показники та рівні готовності вчителів фізики до професійного розвитку в системі неперервної освіти. До найбільш суттєвих наукових результатів відносимо розробку й обґрунтування концепції професійного

розвитку вчителів фізики в системі неперервної освіти, виокремлення й обґрунтування педагогічних умов професійного розвитку вчителів фізики в системі неперервної освіти. Заслуговує на дослідницьку увагу розроблена система професійного розвитку вчителів фізики в умовах неперервної освіти та експериментальна перевірка її ефективності. Особливе значення відводимо підготовці й упровадженню в освітню практику післядипломної педагогічної освіти навчально-методичного забезпечення для професійного розвитку вчителів фізики.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що розроблено й упроваджено у практику закладів післядипломної педагогічної освіти навчально-методичне забезпечення для вдосконалення змісту професійного розвитку вчителів фізики, зокрема це стосується програм спецкурсу «Професійний розвиток учителя фізики в системі неперервної освіти» та семінарів-тренінгів («Сучасний урок фізики в контексті діадного базису», «Цифрові лабораторії в навчальному фізичному експерименті», «Онлайн-ресурси в професійній діяльності вчителя фізики», «Експериментальні задачі з фізики», навчальних посібників «Діадний базис розгляду феномену система неперервної освіти», «Практикум з розв'язування олімпіадних задач з фізики», посібника «Фізика (рівень стандарту за навчальною програмою авторського колективу під керівництвом Локтева В. М.). 11 клас: міні-конспекти уроків», методичних рекомендацій «Інтернет-олімпіада як засіб інформальної освіти», робочого зошита на друкованій основі «Зошит для експериментальних робіт. Фізика 11 клас», засобів проєктування та реалізації професійного розвитку вчителів фізики «Діадного щоденника», «Діадного веб-щоденника»; бланків-завдань для проведення навчальної фізичної олімпіади з дотриманням кластерів дій; освітніх проєктів «АХІА» та «Потенціал НД», матеріалів сайту «Фізика. Upgrade 2.0» тощо.

Матеріали й висновки дослідження можуть бути використані під час розроблення (удосконалення) освітніх програм підвищення кваліфікації вчителів математичної та природничої освітніх галузей у закладах післядипломної педагогічної освіти, освітньо-професійних програм у закладах вищої освіти за спеціальністю 014.08 «Середня освіта (Фізика та астрономія)».

Звернення до результатів дослідження доречно під час викладання освітніх компонент, укладання навчальних програм, навчальних посібників і рекомендацій щодо професійного розвитку вчителів фізики.

Про це йдеться у документах, які підтверджують впровадження результатів дослідження у практику роботи таких освітніх установ, як Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти (довідка № 299/02-13 від 06.06.2023 р.), комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядипломної

педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» (довідка № 235/01-12 від 24.04.2023 р.), комунальний заклад «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників» (довідка № 77/01-18 від 25.05.2023 р.), Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01-04/451 від 16.05.2023 р.), Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради (довідка № 01/325 від 30.05.2023 р.), Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (довідка № 354 від 08.06.2023 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Основні ідеї, матеріали, положення та висновки дисертаційної роботи можуть бути використані у процесі професійного розвитку вчителів фізики; враховані у процесі роботи над забезпеченням якості неперервної педагогічної освіти та освітньої діяльності; під час виконання подальших досліджень у галузі професійного розвитку педагогів.

Повнота викладу основних результатів дисертації. Наукові результати та основні положення, висновки й рекомендації достатньо повно викладено у 63 публікаціях автора (із них 46 – одноосібні): 1 монографія, 17 статей у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України, 5 статей у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних «Scopus», «Web of Science Core Collection», 5 публікацій у наукових періодичних виданнях інших держав, 20 праць, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації, 15 праць, які додатково відображають результати дослідження.

Характеристики структури і змісту дисертації. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, значною мірою забезпечується логічною структурою роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. Логіка і послідовність викладу тексту праці відповідає розв'язанню завдань дослідження для досягнення його мети. Логічну структурованість роботи забезпечують висновки й узагальнення, а також унаочнюють таблиці, рисунки і додатки.

У першому розділі «Теоретичні засади професійного розвитку вчителів фізики в системі неперервної освіти» представлено результати дефінітивного аналізу ключових понять дослідження, уточнено поняття «система неперервної освіти» та обґрунтовано її складники. Автор приділяє дослідницьку увагу з'ясуванню сутності феномену «професійний розвиток учителя фізики» в контексті формування його свідомості та самосвідомості, а також висвітлює особливості зарубіжного досвіду професійного розвитку вчителів фізики у системі неперервної освіти.

У другому розділі «Організаційні основи професійного розвитку вчителів фізики в системі неперервної освіти» схарактеризовано багатовекторність продовження освіти як підґрунтя професійного розвитку вчителів фізики в системі неперервної освіти. Особлива увага приділена обґрунтуванню засобово орієнтованих складників організації професійного розвитку (формальна, неформальна, інформальна освіта) вчителів фізики у системі неперервної освіти; з'ясуванню особливостей організації професійного розвитку вчителів фізики в закладах післядипломної педагогічної освіти. Заслугує на позитивну оцінку конкретизація сутності і компонентного складу феномену «готовність учителів фізики до професійного розвитку в системі неперервної освіти».

Третій розділ «Концептуальні засади професійного розвитку вчителів фізики в системі неперервної освіти» присвячений висвітленню розробленої концепції професійного розвитку вчителів фізики в системі неперервної освіти, обґрунтуванню діадного базису як домінанту професійного розвитку вчителів фізики в системі неперервної освіти, опису методологічних підходів і принципів, покладених в основу досліджуваного процесу.

Цінними для подальшого розвитку науки і практики професійного розвитку вчителів фізики у системі неперервної освіти є напрацювання автора, представлені у четвертому розділі «Система професійного розвитку вчителів фізики в умовах неперервної освіти». Зокрема акцентуємо увагу на обґрунтуванні системи професійного розвитку вчителів фізики в умовах неперервної освіти, моделюванні процесу її реалізації; виокремленні та аргументуванні педагогічних умов професійного розвитку вчителів фізики в системі неперервної освіти.

П'ятий розділ дисертаційної роботи «Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності системи професійного розвитку вчителів фізики в умовах неперервної освіти» забезпечує можливість ознайомитися із програмою та етапами експериментального дослідження ефективності системи професійного розвитку вчителів фізики в умовах неперервної освіти. Тут автор подає характеристику особливостей організації констатувального етапу експерименту, а також презентує результати формульовального етапу педагогічного експерименту щодо впровадження педагогічних умов професійного розвитку вчителів фізики в умовах неперервної освіти, відповідно до авторської концепції та подає їхню інтерпретацію.

Ідентичність змісту реферату і основних положень дисертації. Реферат дисертації та публікації автора належним чином відображають основні результати та висновки проведеного дослідження. Співставлення тексту реферату з текстом дисертації вказує на ідентичність основних положень дисертації і матеріалу, що викладений у рефераті. Реферат не містить інформації, яка відсутня в дисертації.

Наукові висновки, положення й рекомендації, наведені у рефераті, належно розкриті й обґрунтовані у рукописі дисертації.

Відповідність дисертації паспорту спеціальності. Дисертація Савоша Валентина Олексійовича на тему «Теоретичні і методичні засади професійного розвитку вчителів фізики у системі неперервної освіти» відповідає паспорту спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, зокрема таким пунктам паспорта спеціальності: 1) теоретико-методологічні основи професійної освіти; 2) інноваційні процеси у професійній освіті; 3) педагогічні засади професійно-творчого розвитку особистості в системі неперервної професійної освіти.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих результатів, вважаємо за потрібне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. У вступі дисертаційної роботи та реферату автор наводить суперечності, що підтверджують актуальність, впотужнюють необхідність і доцільність дослідження проблеми професійного розвитку вчителів фізики у системі неперервної освіти. Однак, на наше переконання, варто було б вказати чи вдалося автору розв'язати їх у процесі дослідницько-експериментальної роботи.
2. На наш погляд, у підрозділі 1.1 не виправдано багато уваги приділено генезо-семантичному розгляду становлення сутності поняття «освіта».
3. У тексті дисертації, на наш погляд, варто було б посилити обґрунтованість виокремлених педагогічних умов.
4. У переліку наукових підходів, що є обґрунтованими у представленому дослідженні, дисертант, на нашу думку, не враховує такий методологічний підхід як суб'єктний. Хоча у роботі серед змістових параметрів особистісно зорієнтованого та акмеологічного підходу виокремлюються атрибутивні характеристики суб'єктності особистості.
5. На нашу думку, доцільно було б не лише проаналізувати зарубіжний досвід дослідження професійного розвитку вчителів, а й більш чітко окреслити параметри цього аналізу, виокремити прогресивні ідеї, варті для переймання та імплементації у роботу закладів післядипломної педагогічної освіти, в системі неперервної освіти України.
6. Слід звернути увагу на дотримання логічного зв'язку між структурними підрозділами дисертації, мовно-стилістичної культури дослідження й технічне оформлення дисертації.

Наголосимо, що висловлені зауваження й побажання загалом не знижують цінність представленого дослідження, його науково-теоретичного й практичного значення.

Висновок. Рецензована дисертація є завершеною самостійною роботою, у якій отримано науково обґрунтовані теоретичні й практичні результати, що можуть бути визначені як важливий внесок у розвиток теорії і методики професійної освіти. У роботі доведено актуальність й обґрунтовано теоретичні і методичні засади професійного розвитку вчителів фізики у системі неперервної освіти. Винесені на захист положення є новими, а висновки – аргументованими.

Дисертація відповідає вимогам пп. 7–9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197) та іншим вимогам Міністерства освіти і науки України до дисертаційних досліджень, а її автор, Савош Валентин Олексійович заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти

Інституту права, психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»

Наталія МУКАН

Вчений секретар

Національного університету «Львівська політехніка»

Роман БРИЛИНСЬКИЙ